

НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Ольховик Л. А., Іванова О. М.

У статті дано визначення громадянства як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв в їх взаємних правах та обов'язках. Законодавство України як і міжнародне законодавство акцентують увагу на громадянстві як на правовому зв'язку між особою і державою, тому вважаємо, у даному контексті, слід вживати термін не особа чи фізична особа, а громадянин, бо саме цей термін вказує на правовий зв'язок з державою. Досліджено принципи на яких ґрунтується громадянство України: єдиного громадянства; запобігання виникненню випадків безгромадянства; неможливості позбавлення громадянина України громадянства України; визнання права громадянина України на зміну громадянства; неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України; рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України; збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України. Дійшли висновку, що законодавство України з цього питання перегукується з міжнародним. Зроблений акцент на положенні Конституції щодо єдиного громадянства, Розглянуто підстави набуття громадянства України, проаналізовані основні принципи набуття громадянства України такі як «право крові» та «право ґрунту». «Набуття громадянства на основі «права ґрунту» або «права крові» може бути як безумовним, так і таким, що залежить від певних додаткових умов. Розглянуті умови прийняття до громадянства та запропоновано внесення змін до ст. 9 закону України Про громадянство, де серед умов прийняття до громадянства України на перше місце слід поставити знання державної мови на відповідному рівні та пропонуємо доповнити ст. 9 закону України Про громадянство частиною 7 «складання присяги на вірність Україні».

Ключові слова: громадянство, набуття громадянства, єдине громадянство, право крові, право ґрунту, прийняття до громадянства, присяга на вірність Україні.

Olkhovyk L. A., Ivanova O. M. Acquisition of Ukrainian citizenship

The article defines citizenship as a legal relationship between an individual and Ukraine, which is manifested in their mutual rights and obligations. The legislation of Ukraine, as well as international legislation, emphasizes citizenship as a legal relationship between a person and the state, so we believe that in this context, the term should be used not a person or natural person, but a citizen, because it is this term that indicates a legal relationship with the state. The principles on which the citizenship of Ukraine is based are studied: single citizenship; prevention of cases of statelessness; the impossibility of depriving a citizen of Ukraine of Ukrainian citizenship; recognition of the right of a citizen of Ukraine to change citizenship; impossibility of automatic acquisition of Ukrainian citizenship by a foreigner or stateless person as a result of marriage with a citizen of Ukraine; equality before the law of citizens of Ukraine regardless of the grounds, preservation of Ukrainian citizenship regardless of the place of residence of the citizen of Ukraine. They came to the conclusion that Ukrainian legislation on this issue resonates with international legislation. Emphasis is placed on the provision of the Constitution regarding single citizenship, the grounds for acquiring Ukrainian citizenship are considered, the main principles of acquiring Ukrainian citizenship are analyzed, such as the «right of blood» and «right of soil» procedure and moment of their acquisition of Ukrainian citizenship. «Acquisition of citizenship on the basis of «right of soil» or «right of blood» can be both unconditional and subject to certain additional conditions. The conditions of admission to citizenship were considered and amendments to Art. 9 of the Law of Ukraine On Citizenship, where the knowledge of the state language at the appropriate level should be placed first among the conditions for acceptance of Ukrainian citizenship, and we propose to supplement Article 9 of the Law of Ukraine On Citizenship with part 7 «taking an oath of loyalty to Ukraine».

Key words: citizenship, acquisition of citizenship, unified citizenship, right of blood, right of soil, admission to citizenship, oath of loyalty to Ukraine.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні жваво обговорюється питання громадянства: подвійне громадянство, множинне громадянство, умови прийняття до громадянства України, підстави набуття та припинення громадянства, позбавлення громадянства, вносяться зміни до Закону України про громадянство, обговорюються проекти законів щодо громадянства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти цієї проблеми досліджували: Б.С. Панченко та В.Г. Янковська розглядали знання державної мови як необхідну умову набуття громадянства України, К.М. Вітман вивчав етнополітичні колізії навколо подвійного громадянства в Україні, О.Ю. Чирик обстежував адміністративно-правовий аспект набуття та припинення громадянства України, О.Шайда, Т. Борисенко опрацьовували порядок та підстави набуття громадянства України, Р.Б. Бедрій аналізував конституційно-правові основи громадянства України.

Дана робота має на меті дослідити підстави набуття громадянства України та умови прийняття до громадянства України.

Виклад основного матеріалу. На міжнародному рівні значним документом з питання громадянства є Європейська конвенція про громадянство 1997 р., яка була ратифікована Україною лише майже через дев'ять років 20.09.2006 р.

У ст. 2 Європейська конвенція про громадянство трактує "громадянство" як правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи [1]. Відповідно до ст. 1 Закону України Про громадянство «громадянство України - правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв в їх взаємних правах та обов'язках» [2]. Отже, законодавство України як і міжнародне законодавство акцентують увагу на громадянстві як на правовому зв'язку між особою і державою. Вважаємо, у даному контексті, слід вживати термін не особа чи фізична особа, а громадянин, бо саме цей термін вказує на правовий зв'язок з державою.

Громадянство – стійкий правовий зв'язок людини з державою, що виявляється в сукупності їх взаємних прав, обов'язків і відповідальності. Громадянство служить основою правового статусу громадянина. Стан громадянства створює права і обов'язки для особи не тільки на території своєї держави, але і за кордоном. Громадянство – поняття, властиве для держави з республіканською формою правління. У монархічних державах уживається термін підданство [3, с. 44].

Європейська конвенція про громадянство у ст. 4 наголошує що правила кожної держави-учасниці, які стосуються громадянства, ґрунтуються на таких принципах:

- а) кожна особа має право на громадянство;
- б) безгромадянства слід уникати;
- в) жодна особа не може бути безпідставно позбавлена громадянства;
- г) ні укладення шлюбу, ні розірвання шлюбу між громадянином держави-учасниці та особою, яка має громадянство іншої держави, ні зміна громадянства одним із подружжя під час перебування у шлюбі не впливають автоматично на громадянство другого з подружжя [1].

Законодавство України про громадянство згідно зі ст. 2 ґрунтується на таких принципах:

- 1) єдиного громадянства;
- 2) запобігання виникненню випадків безгромадянства;
- 3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України;
- 4) визнання права громадянина України на зміну громадянства;
- 5) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України;
- 6) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України;
- 7) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України [2]. Отже, законодавство України з цього питання перегукується з міжнародним законодавством.

Стаття 4 Конституції України наголошує, що «в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом» [4]. Так закон України Про громадянство в ст. 6 визначає підстави набуття громадянства:

- 1) за народженням;
- 2) за територіальним походженням;
- 3) внаслідок прийняття до громадянства;
- 4) внаслідок поновлення у громадянстві;
- 5) внаслідок усиновлення;
- 6) внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в заклад охорони здоров'я, заклад освіти або інший дитячий заклад, у дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю;
- 7) внаслідок встановлення над особою, визаною судом недієздатною, опіки;

8) у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини;

9) внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства;

10) за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України [2].

Р.Б. Бедрій зазначає, що існує два основних способи набуття громадянства: первинний, тобто за народженням, та похідний, тобто після народження, що називається натуралізацією [5, с. 11]. Основними принципами набуття громадянства України є «право крові» та «право ґрунту».

«Набуття громадянства на основі «права ґрунту» або «права крові» може бути як безумовним, так і таким, що залежить від певних додаткових умов. Як правило при «умовному» набутті громадянства за «правом ґрунту» додаткові умови пов'язані з походженням особи, а при «умовному» набутті громадянства за «правом крові» додаткові умови мають «територіальний характер». Подібні умови містяться і в українському Законі про громадянство (в частинах 2-5 статті 7 йдеться про набуття громадянства за «правом ґрунту» в силу певних умов). Однак обмеження «права ґрунту» та «права крові» певними умовами не слід змішувати з комбінацією цих двох принципів» [5, с. 12].

Набуття громадянства України за народженням відбувається якщо:

– особа, батьки або один з батьків якої на момент її народження були громадянами України, є громадянином України;

– особа, яка народилася на території України від осіб без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, є громадянином України;

– особа, яка народилася за межами України від осіб без громадянства, які постійно на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства іншої держави, є громадянином України;

– особа, яка народилася на території України від іноземців, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків, є громадянином України;

– особа, яка народилася на території України, одному з батьків якої надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків або набула за народженням громадянство того з батьків, якому надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, є громадянином України;

– особа, яка народилася на території України від іноземця і особи без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства того з батьків, який є іноземцем, є громадянином України [2].

Новонароджена дитина, знайдена на території України, обоє з батьків якої невідомі (знайда), є громадянином України. Особа, яка має право на набуття громадянства України за народженням, є громадянином України з моменту народження [2].

Набуття громадянства України за територіальним походженням відбувається якщо особа (іноземець або особа без громадянства), яка сама чи хоча б один із її батьків або її дід чи баба, прадід чи прабаба, або її рідні (повнорідні та неповнорідні) брат чи сестра, син чи дочка, онук чи онука народилися або постійно проживали до 24 серпня 1991 року на території, яка стала територією України відповідно до Закону України «Про правонаступництво України» [6], або яка сама чи хоча б один із її батьків або її дід чи баба, прадід чи прабаба, або її рідні (повнорідні та неповнорідні) брат чи сестра народилися або постійно проживали на інших територіях, що входили на момент їх народження або під час їх постійного проживання до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР), а також її неповнолітні діти мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням.

Іноземець або особа без громадянства можуть бути за їх заявою прийняті до громадянства України.

Умовами прийняття до громадянства України є:

1) визнання і дотримання Конституції України та законів України, що засвідчується особою у поданій в установленому порядку заяві про прийняття до громадянства України;

1¹) знання основ Конституції України, історії України.

Складання іспитів з основ Конституції України, історії України здійснюються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

Складання іспитів з основ Конституції України, історії України здійснюються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Іспити проводяться з дотриманням принципів:

- забезпечення рівного доступу;
- політичної неупередженості;

- законності;
- недискримінації;
- прозорості;
- доброчесності;
- надійності та відповідності методів складання іспитів [7].

Для забезпечення максимальної прозорості складання іспитів здійснюється відеофіксація процедури складання іспитів. Складання іспитів здійснюється у формі тестування. Складання іспитів передбачає надання відповіді на 45 тестових завдань (20 - з основ Конституції України та 25 - з Історії України). Кожне завдання передбачає чотири варіанти відповіді, один з яких є правильним. Іспити проводяться комплексно, в одну сесію, яка складається з виконання двох частин тестових завдань, перша частина - завдання на знання основ Конституції України, друга - на знання історії України. Загальний час для складання іспитів становить 60 хвилин. Після завершення претендентом складання іспитів або після завершення часу, відведеного для його складання, за допомогою програмного забезпечення здійснюється автоматичне визначення результату кожної частини тестових завдань - з основ Конституції України окремо та історії України окремо. Іспити вважаються складеними, якщо за результатами тестування особа правильно відповіла на 15 тестових питань з основ Конституції України та 20 тестових питань з історії України [7].

2) подання:

- особою без громадянства - декларації про відсутність іноземного громадянства;
- іноземцем - зобов'язання припинити іноземне громадянство.

3) безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років.

4) отримання дозволу на імміграцію.

5) володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови.

Складання іспитів на визначення рівня володіння державною мовою здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) наявність законних джерел існування [2]. Відповідно до закону України Про громадянство до законних джерел існування належать: заробітна плата, пенсія, стипендія, аліменти, власні фінансові заощадження або фінансова допомога від членів сім'ї, які мають постійний законний доход [2]. Вважаємо, що держава має контролювати розмір пенсії, стипендії, соціальних виплат,

створити умови для ведення бізнеса, щоб людина, яку приймають до громадянства України мала законні засоби для існування.

Р.Б. Бедрій вважає що «до умов прийняття до громадянства України (стаття 9 Закону) слід додати і таку умову, як «складання присяги на вірність Україні». Це дасть можливість підвищити значущість і авторитет українського громадянства у нового громадянина України. Присяга буде сприяти підняттю рівня, так званого, морального аспекту громадянства, аспекту «вірності державі», як це має місце в деяких зарубіжних країнах (США, Великобританія), де складання такої присяги є обов'язковим, згідно законодавства. Приклад закріплення на законодавчому рівні присяги на вірність державі є і в історії України. Так, Законом гетьмана П.Скоропадського «Про громадянство Української держави» від 2 липня 1918 року було закріплене положення про обов'язкове складання приречення (присяги) громадянина Української Держави» [5, с. 12]. Підтримуємо думку Руслана Богдановича та пропонуємо ст. 9 закону України Про громадянство доповнити частиною 7) складання присяги на вірність Україні.

Вважаємо, що серед умов прийняття до громадянства України на перше місце слід поставити володіння державною мовою відповідного рівня, бо тільки на державній мові можна ознайомитись з Конституцією та історією України.

До громадянства України не приймається особа, яка:

1) вчинила злочин проти людства чи здійснювала геноцид;

2) засуджена в Україні за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (до погашення або зняття судимості) з урахуванням рівня загрози для національної безпеки держави;

3) вчинила на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким або особливо тяжким злочином [2].

Висновки. Вважаємо законодавець неправильно розставив пріоритети, щодо умов прийняття до громадянства України. На нашу думку володіння державною мовою відповідного рівня треба поставити на 1 місце, бо тільки знаючи державну мову іноземець чи біженець зможе опанувати Основи Конституції України та історію України. Події періоду початку війни нам показали, що країни Європи, які прихистили біженців з України перш за все створили умови для вивчення мови своєї країни і заставили її вивчити. Першою умовою набуття громадянства України має бути складання іспиту на знання державної мови на відповідному рівні.

Нажаль попри військову агресію РФ, ми ще чуємо фразу, щодо української мови: «какая разница», а відштовхуючись від цього далі нам нав'язують, що українська мова штучно створена, а історик-путін зазначає, що Україну створив Ленін. Доповнити ст. 9 Закону України частиною 7. Пропонуємо викласти ст. 9 Закону України про громадянство наступним чином:

Умовами прийняття до громадянства України є:

1) володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови

1[']) знання основ Конституції України, історії України.

2) визнання і дотримання Конституції України та законів України, що засвідчується особою у поданій в установленому порядку заяві про прийняття до громадянства України;

3) подання;

4) безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років;

5) отримання дозволу на імміграцію;

6) наявність законних джерел існування;

7) складання присяги на вірність Україні.

Література

1. Європейська конвенція про громадянство 1997. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU97K06U?an=510>(дата звернення: 20.08.2024)

2. Про громадянство: Закон від 18 січня 2001 року № 2235-III. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 19.08.2024)

3. Чирик О. Ю. Набуття та припинення громадянства України: адміністративно-правовий аспект. Юрист України. 2014 №3. С. 42-46.

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zacon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 19.08.2024).

5. Бедрій Р.Б. Громадянство України: конституційно-правові основи. Автореферат канд. юрид. наук 12.00.02. К., 2005. 19 с.

6. Про правонаступництво України: Закон України від 05.10.1991 № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 20.08.2024)

7. Порядок складання іспитів з основ Конституції України, історії України URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/11/14/HO-proyekt.post.KMU-Pro.zatverdzh.Por.sklad.ispytiv.z.osn.KU.ist.Ukr.14.11.2023.docx> (дата звернення: 19.08.2024)

*Ольховик Л. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
та правосуддя
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*

*Іванова О. М.,
старший викладач
кафедри приватно-правових дисциплін
і морського права
Одеського національного
морського університету*